

УДК 016:002.2](477)(048.83)

*Олена Ключніченко,
науковий співробітник
відділу наукової підготовки
державних бібліографічних покажчиків
Книжкової палати України*

Книги України у дзеркалі державної бібліографії: аналітичний огляд (за матеріалами бази даних державної бібліографії "Літопис книг" за 2014 р.)

У статті наведено результати дослідження бази даних "Літопис книг" за 2014 р. із застосуванням наукометричного та бібліометричного методів аналізу.

Ключові слова: база даних, бібліографічна інформація, бібліометричний аналіз, дослідження, книги, брошури, неперіодичні видання.

Мета дослідження: виявлення тематичної спрямованості книговидавництва в Україні відповідно до галузей наук.

Метод дослідження: наукометричний і бібліометричний аналіз баз даних (БД) бібліографічної інформації.

Об'єкт дослідження: база даних державної бібліографії "Літопис книг" за 2014 р.

Випуск державного бібліографічного видання "Літопис книг" здійснюється двічі на місяць на основі аналітико-синтетичного опрацювання обов'язкового примірника видань, який надходить до Книжкової палати України відповідно до Закону України "Про обов'язковий примірник документів" [10].

Принципи відбору книг та брошур, їхнього аналітико-синтетичного опрацювання та систематизації й подальшого відображення у державному бібліографічному покажчику "Літопис книг" здійснювалися на підставі чинних національних стандартів, робочих інструкцій та методичних рекомендацій, розроблених фахівцями Книжкової палати України [1—7; 12; 13; 20].

Застосування бібліометричних методів дослідження до бібліографічних записів БД "Літопис книг" уможливує проведення аналізу річного обсягу потоку книг та брошур за багатьма параметрами. Зокрема, в діагр. 1—11 наведено результати бібліометричного аналізу.

У діагр. 1 наведено тематичний розподіл записів на книги та брошури за класами Універсальної десятикової класифікації (УДК) у відсотках від загальної кількості (24 307) записів:

0 Загальний відділ — 7,11%, або 1729 записів;

1 Філософія. Психологія — 3,06%, або 745 записів;

2 Релігія. Теологія (богослов'я) — 3,44%, або 836 записів;

3 Суспільні науки — 20,92%, або 5084 записів, — посідає друге місце за кількістю опрацьованих видань;

5 Математика та природничі науки — 6,58%, або 1600 записів;

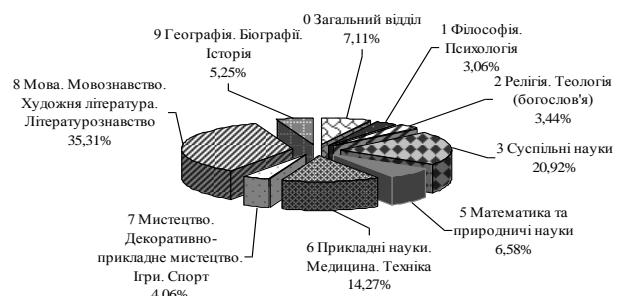
6 Прикладні науки. Медицина. Техніка — 14,27%, або 3468 записів, — на третьому місці за кількісним розподілом;

7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт — 4,06%, або 987 записів;

8 Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство — 35,31%, або 8583 записи, — на першому місці за кількістю опрацьованих видань;

9 Географія. Біографії. Історія — 5,25%, або 1275 записів.

Результати бібліометричного аналізу бібліографічної інформації про книги та брошури у межах класів УДК наведено у діагр. 2—10 (відсотковий розподіл).

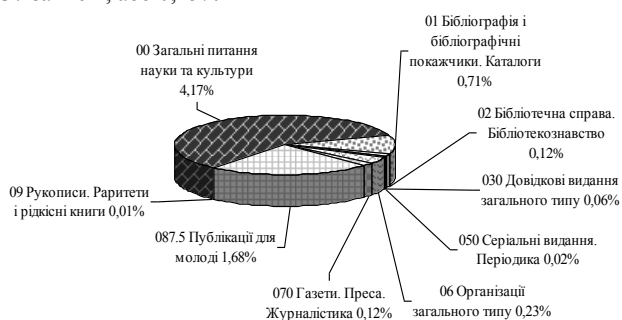

Діагр. 1. Розподіл книг та брошур за класами УДК

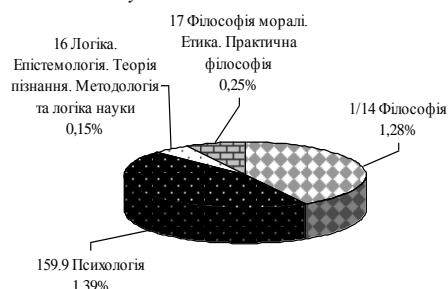
До класу 0 Загальний відділ увійшли записи з питань організації наукової роботи, науково-технічної інформації, інформаційних технологій, писемності, бібліографії й бібліотечної справи, журналістики тощо. Ці питання, з погляду організації справи, не є специфічними для окремих галузей знань, а лише допоміжними [14]. У діагр. 2 наведено відсотковий розподіл бібліографічних записів за розділами цього класу. Серед них вагому частину становлять видання розділу 00 Загальні питання науки та культури (4,17%, або 1013 назв). Підрозділ 087.5 Публікації для молоді складається із 409 записів на книги та брошури, або 1,68%. Розділ 01 Бібліографія і бібліографічні покажчики. Каталоги — 172 записи, або 0,71%. На розділ 06 Організації загального типу припадає 0,23%, або 56 записів. На розділи 02 Бібліотечна справа. Бібліотекознавство та 070 Газети. Преса. Журналістика — по 0,12%, або 29 записів. У розділі 030 Довідкові видання загального типу зафіксовано 0,06%, або 14 записів. Найменшою кількістю записів представлено розділи 050 Серіальні видання. Періодика — 0,02%, або 4 записи, та 09 Рукписи. Раритети і рідкісні книги — 0,01%, або 2 записи.

До класу 1 Філософія. Психологія (діагр. 3) увійшли публікації з історії філософії, сутності предмета, методів, категорій філософії, філософських систем і концепцій (іdealізму, матеріалізму, соціалістичних учень, утопічного соціалізму, марксизму). У ньому скомпоновано літературу з питань загальної психології, психології окремих видів діяльності, віку та статі, парапсихології, гіпнотизму, навіювання, психотехніки, а також окультизму (алхімії, магії, астрології, гороскопів, спиритизму тощо) [14]. За кількістю записів у класі 1 Філософія. Психологія лідирують видання розділів 159.9 Психологія (1,39%, або 337 записів), 1/14 Філософія

(1,28%, або 310 записів). Найменшою кількістю записів представлено розділи *17 Філософія моралі. Етика. Практична філософія* — 0,25%, або 61 запис, *16 Логіка. Епістемологія. Теорія пізнання. Методологія та логіка науки* — 37 записів, або 0,15%

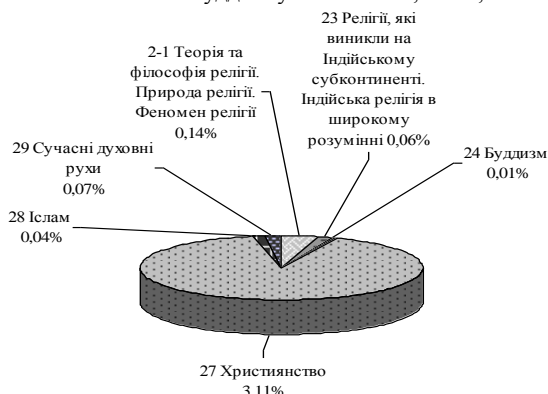

Діагр. 2. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 0 Загальний відділ

Діагр. 3. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 1 Філософія. Психологія

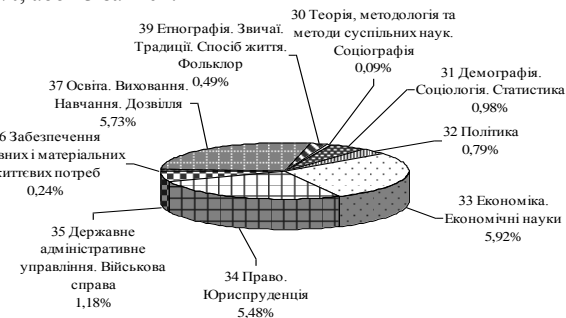
Клас 2 *Релігія. Теологія* містить матеріали з питань теології, філософії, природи релігії, релігійної практики окремих релігій та релігійних систем від доісторичних до сучасних [14]. Результати аналізу розподілу книг та брошур цієї тематики відображено у діагр. 4. Клас 2 *Релігія. Теологія (богослов'я)* містить 836 записів, з них найбільша кількість видань з християнства (3,11%, або 756 назв), питань теорії та філософії релігії — 0,14%, або 35 записів, сучасних духовних рухів — 0,07%, або 17 назв, індійських релігій — 0,06%, або 14 записів; з ісламу — 0,04%, або 10 записів, найменше — з питань буддизму — 2 записи, або 0,01%.

Діагр. 4. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 2 Релігія. Теологія (богослов'я)

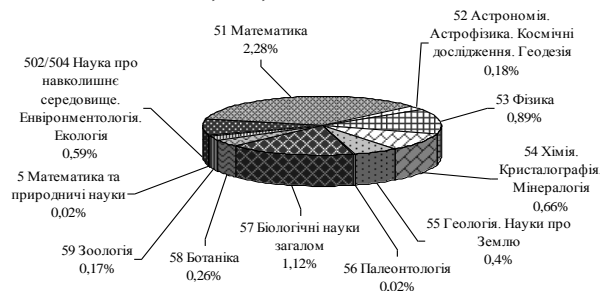
У класі 3 *Суспільні науки* згруповано матеріали щодо теорії та методології суспільних наук, статистики, демографії, соціології, політики, економіки, права, державного адміністративного управління, військової справи, соціальної допомоги та страхування, освіти та етнографії тощо [14], результати аналізу відсоткового розподілу видань наведено у діагр. 5.

Клас 3 *Суспільні науки* є одним із найбільших за обсягом — 5084 записи, значну частину яких становлять видання з питань економіки (5,92%, або 1438 записів), освіти, навчання та виховання (5,73%, або 1393 записи), а також права та юриспруденції (5,48%, або 1332 записи). Меншою кількістю представлено видання з державного управління — 1,18%, або 288 записів, демографії — 0,98%, або 239 записів, політики — 0,79%, або 192 записи, етнографії та фольклору — 0,49%, або 120 записів, із соціального забезпечення — 0,24%, або 59 записів, і соціології — 0,09%, або 23 записи.

Діагр. 5. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 3 Суспільні науки

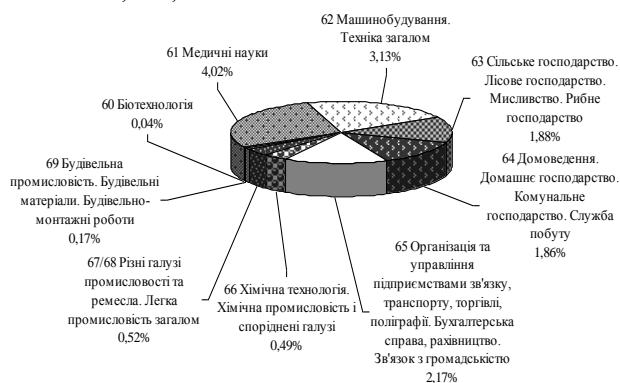
Клас 5 *Математика та природничі науки* відображає публікації про наукові галузі, об'єктом дослідження яких є природа, для подальшого практичного використання результатів цих досліджень. Висвітлює питання теоретичного характеру, дослідження загальних законів фізики, хімії, біології тощо [15—18]. У діагр. 6 наведено результати аналізу відсоткового розподілу книг та брошур за розділами УДК зазначеного класу, в якому переважають видання з питань математики (2,28%, або 553 записи), біологічних наук (1,12%, або 272 записи), фізики (0,89%, або 217 записів), хімії (0,66%, або 161 запис), екології (0,59%, або 143 записи). Незначною кількістю представлено книги з питань геології (0,4%, або 98 записів), ботаніки (0,26%, або 63 записи), астрономії (0,18%, або 43 записи), зоології (0,17%, або 42 записи). Найменший відсоток становлять видання з природничих наук та палеонтології — по 0,02%, або 4 записи.

Діагр. 6. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 5 Математика та природничі науки

У класі 6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* відображено книги та брошури з питання технології різноманітних галузей промисловості, виробничих процесів, конструкції обладнання, роботи транспорту і транспортних засобів, сільського господарства, а також матеріали щодо практичного використання загальних законів фізики, хімії, біології для отримання необхідних для життя людини матеріалів й продуктів, використання природних багатств тощо [15—18]. За кількістю записів у класі 6 *Прикладні науки. Медицина. Техніка* (діагр. 7) переважають видання розділів: *61 Медичні науки* — 4,02%, або 976 записів; *62 Машинобудування. Техніка загалом* — 3,13%, або 760 записів; *65 Організація та управління підприємствами зв'язку, транспорту, торгівлі,*

поліграфії. Бухгалтерська справа, рахівництво. Зв'язок з громадськістю — 2,17%, або 527 записів; 63 Сільське господарство. Лісове господарство. Мисливство. Рибне господарство — 1,88%, або 456 записів; 64 Домоведення. Домашнє господарство. Комунальне господарство. Служба побуту — 1,86%, або 452 записи. Найменша кількість видань припадає на розділи: 67/68 Різні галузі промисловості та ремесла. Легка промисловість загалом — 0,52%, або 127 записів; 66 Хімічна технологія. Хімічна промисловість і споріднені галузі — 0,49%, або 119 записів; 69 Будівельна промисловість. Будівельні матеріали. Будівельно-монтажні роботи — 0,17%, або 41 запис; 60 Біотехнологія — 0,04%, або 10 записів.

Діагр. 7. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка

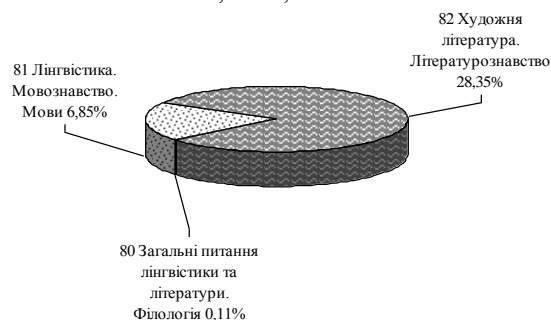
У класі 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт згруповано книги та брошури з архітектури, проектування споруд у поєднанні їхнього внутрішнього вмісту та призначення з мистецтвом зовнішнього оформлення, образотворчого мистецтва, музики, спорту тощо [19].

У діагр. 8 наведено результати аналізу тематичного розподілу класу 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт за розділами: 79 Видовищні види мистецтва. Розваги. Ігри. Спорт — 1,21%, або 294 записи; 745/749 Художні промисли. Декоративно-прикладне мистецтво. Дизайн — 1,07%, або 260 записів; 78 Музика. Музичні інструменти — 0,66%, або 161 запис. Незначною кількістю записів представлено розділи 741/744 Малювання та креслення (0,29%, або 70 записів); 75/76 Живопис. Графічні види мистецтва. Графіка (0,27%, або 66 записів), 7.0 Теорія та філософія мистецтва (0,21%, або 51 запис); 72 Архітектура (0,19%, або 45 записів). Найменша кількість видань — у розділі 71 Планування у межах адміністративно-територіальних одиниць та 73 Пластичні мистецтва (по 0,08%, або 19 записів), 77 Фотографія, техніка кінематографії та подібні процеси (0,01%, або 2 записи).

Діагр. 8. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт

У ході аналізу з'ясовано, що найбільше записів — 8583 — припадає на клас 8 Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство (діагр. 9). У розділі 82 Художня література. Літературознавство зафіксовано 6892 записи, або 28,35%, з них переважна кількість — літературно-художні видання (26,08%, або 6341 запис), а також книги з питань літературознавства (2,27%, або 551 запис). Розділ 81 Лінгвістика. Мовознавство. Мови містить 1664 бібліографічних записи, що становить 6,85%. Найменшою кількістю представлено видання із загальних питань лінгвістики та філології — 27 записів, або 0,11%.

Діагр. 9. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 8 Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство

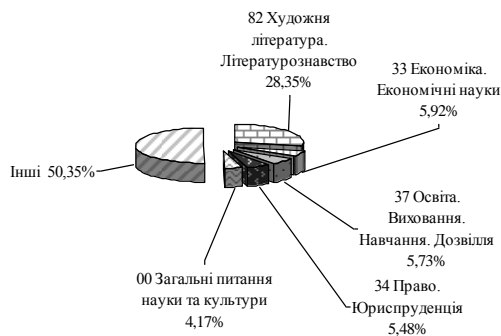
Матеріали з питань археології, географічних, історичних наук тощо подано у класі 9 Географія. Біографії. Історія [19]. Результати відсоткового розподілу цього класу відображено в діагр. 10. До нього увійшло 1275 бібліографічних записів на книги та брошури, серед яких найбільшу кількість становлять видання з історії — 3,97%, або 966 записів, з них найбільший відсоток (3,04%, або 739 записів) припадає на книги з історії України. Видання з питань краєзнавства — 175 записів (0,72%), географії та географічних досліджень — 0,31%, або 75 записів, з археології та з біографічних досліджень — по 0,12%, або 29 записів.

Діагр. 10. Розподіл книг та брошур за розділами УДК класу 9 Географія. Біографії. Історія

На підставі бібліометричного аналізу кількісних показників видань, опрацьованих у електронній базі даних "Літопис книг" 2014 р. за розділами УДК, проведено порівняльний аналіз (діагр. 11).

Зокрема, найбільшу кількість книг та брошур зафіксовано у розділі 82 Художня література. Літературознавство — 28,35%, або 6892 записи. Друге місце посідає розділ 33 Економіка. Економічні науки з 1438 записами, що становить 5,92%. Третє місце за кількістю записів (1792) утримує розділ 37 Освіта. Виховання. Навчання. Дозвілля — 5,73%. На четвертому місці — розділ 34 Право. Юриспруденція — 1332 записи, або 5,48%. П'яте місце за кількістю записів посідає розділ 00 Загальні питання науки та культури — 4,17%, або 1013 назв. Ці п'ять розділів становлять майже половину всіх записів у "Літописі книг", що у відсотковому співвідношенні відповідає таким показникам — 49,65%, або 12 068 записів. Решта розділів разом налічують понад половину всіх записів — 12 239, або 50,35%.

Діагр. 11. Розподіл книг та брошур за розділами УДК

Висновки. Результати бібліометричного аналізу книжкових видань дали можливість визначити, що понад чверть усіх записів БД "Літопис книг" за 2014 р. зафіксовано у класі 8 Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство. У розділі 82 Художня література. Літературознавство — 26,08%, зокрема художні твори становлять 6341 запис, видання з питань літературознавства — 2,27%, або 551 запис; у розділі 81 Лінгвістика. Мовознавство. Мови — 1664 записи, або 6,85%.

У загальній кількості книг та брошур друге місце посідає клас 3 Суспільні науки — 20,92%, або 5084 записи, з яких значну частину становлять видання з питань економіки (5,92%, або 1438 записів), освіти, навчання та виховання (5,73%, або 1393 записи), а також права та юриспруденції (5,48%, або 1332 записи).

Третє місце за загальною кількістю записів у БД на книги та брошури посідає клас 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка — 14,27%, або 3468 записів. У цьому класі найбільш розширений розділ 61 Медичні науки — 4,02% (976 записів).

Помітне місце посіли видання класу 0 Загальний відділ розділу 00 Загальні питання науки та культури — 4,17%, або 1013 назв, що загалом відповідає вимогам Закону України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" [11].

Дослідивши особливості наповнення бази даних "Літопис книг", можемо констатувати зміни в сучасному українському книговиданні: частково зменшився обсяг популярної літератури для дітей та юнацтва, а тематика українських видавничств орієнтована на підготовку і випуск навчально-методичної літератури, словників, довідників, посібників з тестовими завданнями, видань з економічних питань та юриспруденції. Крім цього, спостерігається тенденція до скорочення випуску наукових фахових видань.

Список використаної літератури

1. *Бібліографіческая* запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила : ГОСТ 7.12—93. — [Взамен ГОСТ 7.12—77 ; введ. 1995—07—01]. — Москва : Госстандарт России, 1995. — 17 с. — (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
2. *Бібліографічний запис*. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1—2003, IDT) : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. — [Чинний від 2006—10—11]. — Київ : Держспоживстандарт України, 2007. — III, III, 47 с., вкл. обл. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
3. *Бібліографічний запис*. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.80—2000, IDT) : ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. — [Чинний від 2008—04—01]. — Київ : Держспоживстандарт України, 2009. — III, III, 7 с., вкл. обл. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
4. *Бібліографічний запис*. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11—2004, MOD) : ДСТУ ГОСТ 7093:2009. — [Чинний від 2009—10—19]. — Київ : Держспоживстандарт України, 2009. — 82 с., вкл. обл. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).
5. *Видання*. Основні види. Терміни та визначення: ДСТУ 3017—95. — Київ : Держстандарт України, 1995. — 45 с.
6. *Издания*. Государственные библиографические указатели. Общие требования : ГОСТ 7.61—90. — Дата введения 01.01.91. —

- Москва : Изд-во стандартов, 1990. — 13 с. — (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).
7. *Методичні рекомендації щодо підготовки та редагування бібліографічних посібників у виданнях* / уклад.: П. М. Сенько, О. М. Устіннікова ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — Київ : Кн. палата України, 2008. — 70 с.
  8. *Мураховський А.* Поточна статистика книговидання: перше півріччя 2014 року / Анатолій Мураховський, Світлана Буряк // Вісник Книжкової палати України. — 2014. — № 7. — С. 9—14.
  9. *Мураховський А.* Книговидавнича діяльність в Україні: аналітичний огляд за підсумками 2014 року / Анатолій Мураховський, Світлана Буряк // Вісник Книжкової палати України. — 2015. — № 3. — С. 8—16.
  10. *Про обов'язковий примірник документів* : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 595-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 22/23. — Ст. 199.
  11. *Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки* : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2623-III // Офіційний вісник України. — 2001. — № 31. — С. 54.
  12. *Розташування бібліографічних записів у бібліографічних покажчиках на основі Універсальної десяткової класифікації* : таблиці класифікації / підгот. О. М. Устіннікова. — Київ : Кн. палата України, 2013. — 29 с.
  13. *Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі*. Загальні вимоги та правила : ДСТУ 3582—13. — [На заміну ДСТУ 3582—97 ; введ. 2013—08—22]. — Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. — [15] с. окр. паг., вкл. обл. — (Інформація та документація).
  14. *Універсальна десяткова класифікація (УДК)* : Основна таблиця. 0/3 Загальний відділ. Філософія. Психологія. Релігія. Суспільні науки / [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — 2-ге вид., виправл. і доповн. — Київ : Кн. палата України ім. Івана Федорова, 2008. — 383 с.
  15. *Універсальна десяткова класифікація (УДК)* : Основна таблиця. 5 Математика та природничі науки. 60 Біотехнологія. 61 Медичні науки / [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — 2-ге вид., виправл. і доповн. — Київ : Кн. палата України ім. Івана Федорова, 2008. — 419 с.
  16. *Універсальна десяткова класифікація (УДК)* : Основна таблиця. 62 Машинобудування. Техніка в цілому / [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — 2-ге вид., виправл. і доповн. — Київ : Кн. палата України ім. Івана Федорова, 2008. — 303 с.
  17. *Універсальна десяткова класифікація (УДК)* : Основна таблиця. 63/65 Сільське, лісове, рибне та мисливське господарство. Комунально-побутове господарство. Організація виробництва, торгівлі, транспорту, зв'язку, поліграфії. Бухгалтерія. Реклама : [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — 2-ге вид., виправл. і доповн. — Київ : Кн. палата України, 2011. — 151 с.
  18. *Універсальна десяткова класифікація (УДК)* : Основна таблиця. 66/69 Хімічна технологія. Хімічна промисловість. Різні галузі промисловості та ремесла. Будівельна промисловість : [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — 2-ге вид., виправл. і доповн. — Київ : Кн. палата України, 2012. — 263 с.
  19. *Універсальна десяткова класифікація (УДК)* : Основна таблиця. 7/9 Мистецтво. Ігри. Спорт. Мовознавство. Художня література. Літературознавство. Географія. Історія : [підгот.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа "Кн. палата України ім. Івана Федорова". — 2-ге вид., виправл. і доповн. — Київ : Кн. палата України, 2011. — 147 с.
  20. *Універсальна десяткова класифікація*. Структура, правила ведення та індексування (ГОСТ 7.90—2007, MOD) : ДСТУ 6096:2009. — [Чинний від 2009—07—01]. — Київ : Держспоживстандарт України, 2009. — III, III, 21, [1] с. : табл. ; 29 см. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).

В статтю приведені результати дослідження бази даних "Літопис книг" за 2014 г. з використанням наукометричного і бібліометричного методів аналізу.

Results of researching of digital database "Book chronicle" (2014) with help of scientometrical and bibliometrical methods are described in the article.

Надійшла до редакції 3 грудня 2015 року